

*Iz povijesti političke misli*Izvorni znanstveni rad
UDK 321.01(497.5)(091)“15”**Polikarp, Petrić i Gučetić i pitanje početka hrvatske političke znanosti***

MARINKO ŠIŠAK**

Sažetak

U radu se nastoje pronaći i pokazati počeci i začetnici hrvatske političke znanosti. Autor razmatra praktičnu filozofiju i politička djela Ivana Polikarpa Severitana, Franje Petrića i Nikole Vitova Gučetića, hrvatskih političara iz XVI. stoljeća. Unatoč činjenici da je politička filozofija u Hrvata u ovom stoljeću znatno bogatija, navedeni autori su izabrani zbog toga jer je njihovo djelo obujom veće, a prema dosad istraženom i značajnije od ostalih. Analizom njihovih djela pronalaze se i argumentiraju razlozi zašto se trojica navedenih autora mogu smatrati začetnicima hrvatske političke znanosti. Svi su oni pisali o politici, raspravljali o političkim pitanjima, posebice ustanovljenju i funkcioniranju političke zajednice, vladaru i vlasti, oblicima vladavine itd. u izravnom osloncu ili u oporbi spram ključnog mislioca toga doba - Aristotela. Osim nacionalne pripadnosti i vezanosti uz naše krajeve za spomenute mislitelje karakteristično je da su se bavili aktualnom problematikom tadašnjeg doba, da su bili uključeni u suvremene raspre o pojedinim od političkih pitanja, poglavito oko identifikacije nositelja suvereniteta i postulate na kojima se zasnivaju političke zajednice, da su nastojali reafirmirati grčke principe ustanovljenja države (grada-polisa) na osnovi jedinstva etike i politike i druge značajke. Preko trojice autora koji su djelovali u različitim vremenima XVI. stoljeća, vidljiv je napredak u misli o politici - od vezanosti uz skolastiku do promišljanja politike kao praktičnog umijeća koje se podešava prilikama i vremenima.

I.

Šesnaesto stoljeće karakterizira nazočnost svih struja mišljenja - paralelizam i sukobljavanje najrazličitijih duhovnih, religijskih, političkih i filozofskih orijentacija. Nisu doduše sve te struje mišljenja imale jednak značaj, niti se na njih gledalo podjednako dobrohotno. Upravo obrnuto, to stoljeće ostalo je

* Tekst je u skraćenom obliku prezentiran na skupu "Tradicija hrvatske politologije", održanom u organizaciji Odbora za politologiju Matice hrvatske u svibnju 1993. u Zagrebu.

** *Marinko Šišak*, diplomirani politolog iz Zagreba.

upamćeno po tome što je progonjen heliocentizam, reformacija, a na *Indexu librorum prohibitorum* našao se priličan broj nepoćudnih knjiga koje su se zabranjivale ili progonile.

Političke prilike bile su različite od jedne do druge zemlje. Naši su krajevi u tom stoljeću bili pod turskom okupacijom i Hrvatska je proživljavala najteže trenutke u svojoj povijesti. Stare hrvatske zemlje pale su pod Turke nakon mohačke bitke 1526., a granica je s Vrbasa prebačena na Unu. Do sredine stoljeća, padom gotovo cijele Slavonije, a na jugu najjače utvrde Klisa 1537., zemlja se svela na *reliquiae reliquiarum* i uzak obalni pojas, koji se održavao s mukom, uz velike izdatke i diplomatsku umješnost (poput Dubrovačke Republike). U to doba su habsburgovci na hrvatskom prostoru formirali i Vojnu krajinu.

U ostalim europskim državama, kao posljedica snažnog razvoja gospodarstva, trgovine i duhovnih kretanja, s jedne strane dolazi do stvaranja nacionalnih država pod vodstvom vlastitih nacionalnih dinastija (npr. u Engleskoj, Francuskoj i Španjolskoj), što je rezultiralo uspostavljanjem apsolutnih monarhija, ali isto tako i do jačanja lokalnog plemstva (u srednjoj Europi, poglavito u Poljskoj, Češkoj, Njemačkoj i Ugarskoj), koje je onemogućavalo jaču centralizaciju vlasti. Takve su prilike u to doba vladale i u Italiji, koja je bila razmrmljena na nekoliko malih država (Savoia, Venezia, Genova, Toskana, Napulj i dr.). Među njih je spadala i papinska država, koja se nakon raspada njemačko-rimskoga carstva i papinstva u čitavoj Europi, svela na mali dio Apeninskog poluotoka, a papa je od duhovnog poglavara kršćanstva postao politički vladar u granicama svoje države.

U takvim političkim prilikama žive i djeluju i naši politički pisci koji su se bavili praktičnom filozofijom i o kojima možemo raspravljati kao o začetnicima političke znanosti u Hrvata. To su Ivan Polikarp Severitan (1472-1526?), Frane Petrić (1529-1597) i Nikola Vitov Gučetić (1549-1610).¹

Iako nijedan od njih nije pisao svoja djela hrvatskim jezikom, u njihovim se životopisima može naći niz elemenata koji ih nedvojbeno svrstavaju u hrvatsku kulturnu baštinu. Dvojica od njih - Ivan Polikarp Severitan i Frane Petrić iz Cresa, gotovo su sav svoj život proveli u Italiji i tamo djelovali, dok je Nikola Vitov Gučetić, značajnije bio vezan uz Mletačku republiku i njezina iskustva, ali je boravio i pisao isključivo u Dubrovniku.

Ivan Polikarp Severitan iz Šibenika, sa šesnaest je godina otišao u Rim slušati glasovitoga Pomponija Leta (oko godine 1488.), a već 1493., kad mu je bila dvadeset i jedna, bio je zaređen u dominikanski red u Šibeniku, da bi nakon toga nastavio školovanje. U Šibeniku je nakon toga boravio devet godina (1501

¹ Polikarp, Petrić i Gučetić nisu jedini hrvatski autori u XVI. stoljeću koji su se bavili političkom filozofijom. Nedostatak adekvatnih istraživanja onemogućuje sustavan prikaz političke misli tog vremena pa neki drugi pisci poput Juraja Dragišića, Nikole Zrinskoga, Markantuna Dominisa, Mihe Monaldija, Antuna Vrančića i drugih (ne)opravdano ostaju ovoga trenutka zanemareni. Izabrani autori su prema sadašnjim uvidima značajniji i njihova djela su dostupnija ili više istražena (poglavito Petrić). Međutim cjelovitu sliku bit će moguće dati tek nakon temeljitih proučavanja spomenutih, a možda i nekih drugih autora.

- 1510).² Frane Petrić iz Cresa također je manji dio života, i to u mladenačkoj dobi, proveo na rodnom otoku, a ostatak uglavnom u Italiji (Padovi i Rimu). Školovanje i poslovi odveli su ga doduše i u Bavarsku, Cipar i Španjolsku.³ Nikola Gučetić prema riječima njegova izdavača Alda Manuzia nije nikad napuštao rodni Dubrovnik, ali ga je u tome demantirao sam Gučetić opisom jednog svog boravka u Rimu.⁴

Ali bez obzira na usku vezanost za talijanske prilike i praksu, odnosno središte europske kulture i znanosti, neprijeporno je riječ o hrvatskim autorima koji su u značajnoj mjeri i na različite načine bili vezani uz rodna mjesta i kraj. Severitan je bio nesretan što se njegovo prezime *non potest recte exprimi illyrica lingua* (ne može kako valja izraziti u ilirskom - hrvatskom jeziku),⁵ a osim boravka u njemu, uz Šibenik je bio stalno vezan i podešavao je mjesta svog djelovanja kako bi mogao kontaktirati s rodbinom, a preko njih i s rodnim gradom⁶. Frane Petrić je za vrijeme studija u Padovi dva puta bio izabran za prvoga vijećnika Kluba studenata Dalmatinaca, a potkraj života podnio je molbu da ga prime u Zbor sv. Jeronima, u koji su mogli ući samo Hrvati. Uz potvrdu da je "moralno besprijeoran i rođen u ilirskoj provinciji", morao je dokazati da zna hrvatski jezik.⁷

I Nikola Vitov Gučetić pisao je talijanskim i latinskim, uobičajenim jezicima toga doba, barem kad je posrijedi stručna i filozofska literatura, ali je obnašao državničke i druge javne dužnosti u Dubrovniku i citirao neke izreke "*in lingua nostra materna*" (na našem materinjem jeziku).⁸ Unatoč tvrdnjama nekih njegovih biografa, nije sačuvan dokaz da je pisao i narodnim, hrvatskim jezikom.

Sva tri mislioca osnovno obrazovanje stekli su u svojim rodnim mjestima (Cresu, Šibeniku i Dubrovniku).

² Stjepan Krsić, "Šibenski humanist Ivan Polikarp Severitan i njegova politička misao", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. III, br. 5-6, str. 7-78.

³ Franjo Zenko, "Frane Petrić. Predgovor knjizi Deset dijaloga o povijesti", *Istra kroz stoljeća*, Pula-Rijeka, 1980. str. 8-15.

⁴ Aldo Manuzio, *Ai lettori. Dello Stato delle Repubbliche*, Venecija, 1591. str. 450. Lj. Schiffler-Premec navodi dokaze tvrdnji da je Gučetić ipak boravio u Italiji. U: Lj. Šiffler-Premec, *Nikola Gučetić*, BiblioTEKA, Zagreb, 1977, str. 13-14.

⁵ O Polikarpovim imenima i podrijetlu bilo je dosta zbrke dok je bio živ, a potom i u našoj historiografiji gotovo da današnjeg dana. Mnogi su ga zvali Barbulom ili Barbetom, iako je on sam te dileme otklonio, izjavljujući da se zove Polikarp Severitan. Vidi M. Breyer, *Prilozi k starijoj književnoj i kulturnoj povijesti*, Zagreb, 1904, str. 38.

⁶ S. Krsić, *nav. dj.*, str. 21.

⁷ F. Zenko, *nav. dj.*, str. 8.

⁸ Jedna od rijetkih rečenica na hrvatskom jeziku nalazi se u njegovu djelu *Dello Stato delle Repubbliche*, nav. izd., str. 384.: "stara vola mucnoie ucit orat", kojom ilustrira potrebu da vojnike treba birati među mladima. U istom djelu hvali "i mici Dalmatini" (moje Dalmatince), kao vjerne i dobre vojnike (str. 350).

II.

Ivan Polikarp Severitan napisao je prvo poznato djelo u našoj kulturnoj povijesti u kojem se bavi pitanjima politike i znanosti upravljanja državom. Djelo nosi naslov *Monoregiae ex qua conijctur totius humanae vitae modus libri quatuor* (Monoregije prema kojima je uređena cjelina ljudskog življenja), a tiskano je 1522. godine u Veneciji. Knjiga ima 48 nenaznačenih listova i podijeljena je u četiri dijela: I. *De moribus regis* (O navadama vladara), II. *De bene instituta ciuitate* (O dobro uređenoj državi), III. *De condenda urbe* (O utemeljenju grada) i IV. *De bellico apparatu* (O vojništvu).⁹

To je djelo u svoje doba bilo malo poznato i nije izvršilo značajan utjecaj, za razliku od niza rukopisa drugih političkih pisaca. Zanimljivo je da je Polikarp gotovo istodobno preveo s grčkog jedno djelo s istom tematikom: Izokratov spis "*Ad Nicoclem Salaminis regem*" - komentare o moralnoj filozofiji. U Polikarpova djela iz područja praktične filozofije ubraja se i komentar djelu *Ethycorum libri quattuor*.¹⁰

Prve tri knjige posvećene su razmatranju o državi i uputama vladarima kako da upravljaju u miru, dok je četvrta knjiga posvećena stanju države u ratu. Knjiga sadrži 96 nepaginiranih listova.¹¹

Kao i mnogi drugi onovremeni autori Polikarp je najviše pažnje posvetio karakteristikama dobrog vladara. Po njegovu mišljenju on bi trebao biti bogobojazan, učen, neporočan, pobožan, umjeren, ponizan, mora iskazivati štovanje prema Bogu, biti suzdržljiv u jelu i piću, biti takav da ga narod voli, mora se isticati razboritošću i mudrošću, od svih vrлина najvažnija je strpljivost; vladar, osim toga, mora biti hrabar, razborit, što pretpostavlja poznavanje sadašnjih, pamćenje prošlih i predviđanje budućih događaja, izbjegavati lijenost i dokolicu na taj način da razmišlja i danju i noću, a sve to treba činiti za

⁹ U Hrvatskoj po svemu sudeći, nema nijednog primjerka ovog djela, a i u Italiji ih je sačuvano samo nekoliko (u Bologni, Veneciji i Rimu).

¹⁰ Polikarp pogrešno tvrdi da ga je napisao Seneca iunior Cato Cordubiensis. Riječ je zapravo, kaže Krasić, o Dyonisiusu Catu. Krasić, *nav. dj.*, str. 38.

¹¹ Naslovi poglavlja su sljedeći: I. knjiga: *De moribus regis*, Rex aut litterarum sit praeditus: aut litteras amet, De castitate regis, De pietate regis, De moderato Regis animo, De humilitate regis, De consultoribus regis, De abstinentia regis, De cultu regis erga deum, De graui Regis animo, De aulicis regis, De praestantia animi Regis, Rex prudens iram caueat, De magnanimitate Regis, De non inferenda iniuria alicui, De prudentia regis, De comicijs faciendis. II. knjiga: *De bene instituta ciuitate*, De fugiendo ocio, De danda opera litteris et ingenius preceptis regum, De humanitate regis, De bonorum et malorum gradibus, De humanae uitae consuetudine, De necessitate habendi uxorem et de pluribus circa eam, De foeminis earumque moribus, De immoderato ueneris usu, De mulierum consilio, De mulierum imprudentia, De amore parentum erga liberos, De familiarum moribus. III. knjiga: *De condenda urbe*, De qualitate et loco condende urbis, Rex exuberet opibus, Praedia non debent esse comunia, Regnum hereditarium est melius eo quod habetur per electionem, De probitate regis in regno, De regis iusticia, De non habendis ministris perpetuis in officio et politica uita, Ad que ordinatur ciuitas, De silentio

dobro svojih građana; vladar mora biti čovjekoljubiv i u svemu mora znati sačuvati pravu mjeru.¹²

Negativne strane vladareve ličnosti pokazao je Polikarp preko tiranina: ovaj je ponajprije nezalica, voli zle ljude a mrzi dobre, nema ni u koga povjerenja, sve mu je sumnjivo i svega se boji, nema prijatelja, uvijek je žalostan i nezasitan, mrzi vrline, služi se podjelom u narodu kako bi mogao lakše vladati i nije dobar nikome osim samomu sebi. Polikarp takvome vladaru ne proriče dugi vijek.

Vladarski dvor mora obilovati bogatstvima i biti raskošan, kako bi vladar mogao živjeti od vlastitih prihoda i kako bi izgledao moćan, pa će se protiv njega teže pobuniti. Iako vladar treba izbjegavati namete, poreze i carine, ipak su oni neophodni za održavanje javnih službi jer je čovjek političko biće (*animal politicum*). Govoreći o potrebi da vladar ima savjetnike, Polikarp smatra da oni moraju biti izabrani među starcima, ljudima provjerenih vrlina, a ne među mladima, koji imaju zbog svoje dobi dosta mana, pa nisu prikladni za savjetnike. Čovjek voden razumom udružuje se s drugim bićima sličnima sebi u državu. Najbolji je oblik državnog uređenja monarhijski ili aristokratskorepublikanski.

Državom vladar treba upravljati na osnovi zakona i običajnoga prava, izbjegavajući samovolju i poznavajući dobro psihologiju svjetine. U svakoj državi postoje različni društveni staleži, razna umijeća, obrt i trgovina. Državi je stalo da jedni ne budu odviše bogati a drugi odveć siromašni, i o tome se treba brinuti vladar, ali na način da vladaju pravedni odnosi i da osnova bude na privatnom vlasništvu.

Raspravljajući o gradu, Polikarp kaže da on postoji iz istih razloga kao i država, i govori o tome gdje bi se on trebao graditi, kako moraju biti okrenute kuće, o čemu sve treba voditi računa kad se grad osniva. Idealno zamišljen i sagrađen grad jest Venecija.

Čovjek je kao društveno biće upućen živjeti u obitelji, a dalje u gradu i državi. U svim tim oblicima ljudi moraju težiti savršenijem obliku života. Polikarp vrlo opširno raspravlja o obiteljskom životu, o bračnim odnosima, naravi žene i muškarca, odgoju djece, odnosu djece i roditelja itd. On na nekoliko mjesta govori o duhovnom a ne materijalnom plemstvu, pa i u odgoju djece preporučuje da se plemićka djeca ne izlažu prevelikim tjelesnim naporima, nego da razvijaju razumske i duhovne sposobnosti.

Četvrta knjiga, "Monoregiae", posvećena je državi u ratu.¹³ Polikarp govori o novačenju vojnika, o tome iz kojih društvenih slojeva je najbolje birati ratnike,

mense quo seruatur apud omnes politica uita. Popis svih poglavlja donosimo ovdje radi iznimne važnosti spisa jer je on doista prvo hrvatsko "politologijsko" djelo.

¹² Sadržaj opširno prenosi Krasić u *nav. dj.* str. 60 - 72, pa se u komentarima i zaključcima oslanjamo na ovaj tekst interpretacije.

¹³ Naslovi poglavlja u ovoj knjizi su: *De bellico apparatu*, *Unde sint eligendi bellatores*, *De quibus artibus deligendi sunt bellatores*, *Qui praestant in bello rustici an nobiles*, *De cautellis habendis in exercitu*, *De forma acierum*, *De machinis lapidarijs*, *De edificijs quibus castra oppugnantur*, *de castrorum munitione* i *De castrorum defensionc.*

kakav mora biti bojni red i kakve vrste bojnih redova postoje, što moraju znati starješine, o načinu opsjedanja gradskih zidina i oružjima koja služe za te napade, kao i za obranu od neprijatelja. U knjizi se raspravlja o načelnim, ali i o vrlo konkretnim pitanjima ratne strategije, taktike i ratnog umijeća uopće.

Koncepcija Polikarpove rasprave, teme o kojima raspravlja, pristup temama i zaključci te napuci koje izvlači iz proučavanja političke prakse, svrstavaju ga među onovremene autore, koji su na klasičnoj literaturi (osobito Aristotelu), ali i prethodnicima (Tomi Akvinskom, F. Petrarki i mnogima drugima), stvarali političke teorije koje su polazile od vladara kao ključnog moderatora političke zbilje. Sve "kratologije" tog vremena pokušavale su naći mjeru ograničenju vladarske moći ili ustanoviti poredak u kojem će vladareva moć i vlast biti ograničena moralnim obzirima. Isto tako politički pisci su nastojali prosvjetliti vladara i uputama mu pomoći da se održi na vlasti. Etičnost političke zajednice i ponašanja u toj zajednici, proizlazi ponajprije iz postavki pojedinačnog morala i kršćanskih moralnih načela kojima je protumačena grčka etika.

III.

Aristotelizam je bio vladajuća struja mišljenja. Usprotiviti se tom mišljenju značilo je usprotiviti se i kršćanskim doktrinama i dogmama. Institucija *Indexa librorum prohibitorum* ustanovljena je potkraj XVI. stoljeća i sačuvala se do početka XX. stoljeća.¹⁴ Frane Petrić ustaje u obranu načela platonizma i postaje jedan od najznačajnijih neoplatoničara tog stoljeća smatrajući da je platonizam nezasluzeno istisnut, a po njegovu se mišljenju više uklapa u kršćansku nauku i način mišljenja. Njegovo glavno djelo *Nova de universis philosophia* (Nova sveopća filozofija) završava na spomenutom "Indexu", unatoč njegovim dobrim vezama, pozitivnim mišljenjima o knjizi i velikom naporu koji je činio da se knjiga ipak ekskulpira.¹⁵

Petrićev *Sretan grad* (*La città felice*) napisan je u njegovoj mladenačkoj fazi¹⁶ i on ga kasnije nije često spominjao, pa ni citirao. Po svojoj tematici, koncepciji i zaključcima također je tipičan za svoje doba. Spada u red "realnih utopija", na tragu je čitavog niza knjiga stvorenih u to doba u Italiji i drugim europskim zemljama. Petrić "sretan grad" izvodi iz čovjekove naravi i podjele na dušu i tijelo. Grad mora služiti "najvećem dobru", a to je ljudska sreća, koja se postiže u sedam stvari povezanih s čovjekom: u duši, u njezinu upravljanju tijelom, u brizi o stvarima neophodnim tijelu izvana, u samom tijelu, u onim stvarima koje su potrebne njegovu održavanju, u sredstvima za proizvodnju spomenutih stvari i u združenosti duše i tijela.

¹⁴ Godine 1571. papa Pio V. ustanovio je *Congregatio Indicis*, koja je pratila izdavanje knjiga i zabranjene unosila u "Index librorum prohibitorum". Kongregacija je ukinuta 1917. ali je njenu ulogu nastavila *Congregatio Sancti Officii* (ustanovljena 1542. za suprostavljanje luteranizmu i kalvinizmu). Vidi S. Krasić, "Slučaj Petrić i stavljanje na indeks zabranjenih knjiga njegova djela *Nova de universis philosophia*", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. V., br. 9-10, str. 92b.

¹⁵ S. Krasić, *nav. dj.*, str. 85-106.

¹⁶ Knjiga je objavljena 1533., kada su Petriću bile dvadeset i četiri godine.

A budući da se sreća "najvećim dijelom i puninom sastoji u djelovanju vrline",¹⁷ neophodno je da su građani vrli. Vrlina se postiže na tri načina: prirodnim putem, tj. vjerom da je čovjek po prirodi sposoban za vrlinu, navikom i razumom.

Petrić raspravlja o stvarima koje su bitne za utemeljenje grada, o kvaliteti zemljišta, konfiguraciji, vodama, zraku.¹⁸ Tim elementima posvećuje jednaku, a možda i veću pažnju nego unutarnjem ustrojstvu grada. Pored ostalih prirodnih elemenata važno je da grad ne bude sastavljen od velikog ili premalog broja ljudi, a prirodna sredstva za prehranjivanje "mlade biljke" (grada) jesu "jednakost, privatno vlasništvo i dostojanstvo."¹⁹

Osim ključnih staleža i slojeva bez kojih grad ne može postojati (staleži seljaka, zanatlija, trgovaca, vojnika, državne uprave i svećenika), Petrić dužnu pažnju posvećuje zakonima, njihovu donošenju i provođenju (o čemu brinu činovnici, sudske ustanove i suci, javni tužitelji, odvjetnici, zastupnici, bilježnici i drugi), te sudjelovanju građana u vlasti i gradskoj upravi. Sve građanske nesuglasice proistječu iz želje za obnašanjem vlasti. Radi toga građani, i to onaj dio koji se smatra građanskim tj. koji je "gospodski i sretan", naizmjenice trebaju ulaziti u gradsku upravu. Drugi dio od kojeg se sastoji grad, a taj je "radnički i bijedan", ne može sudjelovati u vlasti, ne može se smatrati blaženim, pa ne može ni uživati u pravima građana. Među one koji nemaju građanska prava pripadaju staleži seljaka, obrtnika i trgovaca.²⁰

Petrić u posveti djela Girolamu della Rovere ističe Platona i smatra da je on uzor kojeg treba slijediti u postavljanju principa zamišljene zajednice koja bi svima onima koji je sačinjavaju trebala donijeti sreću. On je do kraja pojednostavnio projekciju "sretnog grada" ne opterećujući se odviše povijesnim primjerima i iskustvima i ne elaborirajući različite modalitete uređenja kompleksnog društva, kao što je to učinio npr. u svom djelu *Deset dijaloga o povijesti*²¹, iako mu to, dakako, tamo nije bila osnovna tema.

Već i samo ustanovljenje grada je različito, u čemu postoje povijesni primjeri: gradovi nastaju udruživanjem ljudi koji stupaju u zajedničke odnose radi koristi (*cagione di utilità*), a korist može biti "stjecanje onog što je potrebno za život ili njihovo održanje".²² "Grad i nije ništa drugo nego određen broj ljudi koji je potreban da bi se u zajednici moglo dobro živjeti".²³

¹⁷ Franjo Petrić, *Sretan grad*, Sveučilišna naklada Liber - FPN, Zagreb, 1975, str. 35.

¹⁸ Za razliku od Polikarpa, on nalazi da je Verona idealno napravljen grad, a u prošlosti Atena. Nav. dj. str. 27.

¹⁹ Nav. dj., str.29.

²⁰ Nav. dj. str. 34-35.

²¹ *Della historia dieci dialoghi*, Venecija 1560. Djelo je objavljeno i na hrvatskom jeziku u prijevodu K. Čvrlička u ediciji "Istra kroz stoljeća", II. kolo, knjiga 7. Pula-Rijeka 1980.

²² F. Petrić, *Deset dijaloga o povijesti*, nav. dj., str. 173.

²³ Nav. dj., str. 175.

Gradovi su podizani nakon što su ljudi odlazili prisilno, radi izгона, buna ili ratova u druge krajeve (primjeri Gala u Italiji, Skita, Spartanaca koji su utemeljili Tarant, ili Aleksandra koji je naseljavao svoje islužene vojnike u gradove koje je na pohodima podizao, ili prema proročištu), a "grad raste kad napreduje u javnom ili privatnom bogatstvu, u broju stanovnika, u vojnoj snazi, razboritosti građana ili u načinu upravljanja".²⁴ Grad ili republika služe najvišoj čovječjoj svrsi - postizanju sreće ili blaženstva (*felicità*). Državu ponajprije iznutra štiti izobilje (*l'abbondanza*), dioništvo građana u građanskim pravima koja im pripadaju po zakonu i izbjegavanje međusobnih uvreda. Radi toga je važno postaviti dobre zakone, a također voditi računa da se oni dobro održavaju i izvršavaju: "Može se ukratko reći da mir i spokojstvo doista leže na dobro uređenim i dobro održanim zakonima. Jer ako oni nisu dobro postavljani, makar bili dobro održavani i izvršavani, buna ih ipak može srušiti".²⁵ Petrić razmatra i uzroke buna: uvijek se bune ili bunc pokreću niži staleži da bi se izjednačili s višima, ili jedan dio međusobno jednakih da se nametne drugima svojom nadmoćnošću.

Na dva se načina postiže sreća i vječni dobar život: ponašanjem građana i zakonima. Do dobrih zakona dolazi se proučavanjem povijesti i načina na koji se oni donose: na osnovi općih razmatranja o ljudskoj naravi, čime se bave filozofi (primjer Platona), spoznajom pojedinačnih slučajeva ili pak sintetiziranjem jednoga i drugoga. Iz toga se daje razabrati Petrićev stav prema proučavanju povijesti, ali to se još više može primijeniti i na znanost o politici: postoje uzroci i okolnosti koje su iste u različitim situacijama, pa je iz njih moguće predvidjeti ponašanja i posljedice.²⁶ Radi toga je potrebno proučavati povijest, odnosno politiku i primjere vladanja u prošlosti. Ilustrirajući to uspjesima Aleksandra Velikog, Petrić potvrđuje da se do pravilnih odluka dolazi prema načelima istovjetnosti, dijelom oprečnosti, a djelomice sličnosti: "Znam da su mnogi ljudi u miru kao državnici postali veliki samo zato jer su slijedili primjere iz prošlosti na jedan od tri spomenuta načina...Ne sumnjam u to da ćete u raznovrsnim povijestima naći preobilnu gradu o raznolikim vladavinama, posebno o zbivanjima u republikama... Možete sami ta opća pravila...primijeniti na svaki pojedinačni slučaj".²⁷

Povezivanjem politike i povijesti, konkretnih povijesnih primjera koji se na spomenuta tri načina mogu aplicirati na suvremenu zbilju, Petrić slično Machiavelliju na nov način pristupa politici i njezinu prakticiranju.

Petrićeva politička razmatranja nisu konsekventna. Radi se o dvije različite faze: u prvoj, koja je bjelodana u djelu *Sretan grad*, on pristupa s platoničkih pozicija, izvodeći političku zajednicu, nevremenu i svevremenu ujedno, iz uma i ideje, međutim ne raskida u potpunosti s Aristotelom, nego se u gotovo svim konkretnim pitanjima oslanja na njegove primjere i principe. Ujedno platonizam veže uz biblijsko-kršćanski nauk i "grad pun milosti" poistovjećuje s grčkim

²⁴ Nav. dj. str. 175.

²⁵ Nav. dj., str. 249.

²⁶ Nav. dj., str. 255.

²⁷ Nav. dj., str. 257.

poimanjem pojedinca u polisu.²⁸ Neki proučavatelji Petrićeva mišljenja proglašavali su ovo djelo "utopijskim" i smještali ga u sredinu između Morusove *Utopije* i Campanellina *Grada sunca*. Međutim *Sretan grad* to nije u potpunosti. Ponajprije radi se o vrlo šturoj i pojednostavljenom obrascu ustanovljenja grada u kojem se idealni elementi miješaju s važećim zakonima suvremene društvene zbilje. On konstruira grad koji odgovara podjeli čovjeka na tjelesni i razumski dio. I ovdje, a i u kasnijem i zrelijem djelu *Deset dijaloga o povijesti* Petrića ponajprije zanimaju principi konstituiranja zajednice i temeljna načela na kojima ona funkcionira, stvara se i propada, a manje konkretni oblici političke vladavine. On samo konstatira da postoji pet oblika vladavine (monarhija, tiranija, oligarhija, aristokracija i demokracija), ali koje su bitne razlike među njima i kakvim posljedicama one rezultiraju za život građana ne zanima ga previše. Tiranija je nepravedna, ali i sve druge se mogu izvrnuti u nepravednu vladavinu i tu je zapravo ključno pitanje častan i pravedan život građanina pojedinca. U tiraniji svi su građani sluga, odnosno tu nitko nema položaj građanina. U različitim oblicima vladavine različite su i građanske vrline. U jednoj vrsti vladavine čovjek je samo dobar, a u drugoj može biti izvrstan.

U ovoj "druvoj fazi" Petrić je mnogo realističniji pa i kad govori o pragmatizmu vladara i o njegovoj prijetvornosti u vladanju i javnom ponašanju: vladari stvaraju sliku o sebi a) prešućivanjem svojih namisli i nedostataka i b) isticanjem svoje moći i bogatstva.²⁹

Petrić pokazuje da političkim razmatranjima nije cilj stvoriti idealan grad i državu, nego korelirati realne stvari i politiku svesti na praktično umijeće koje mora poštovati određene principe i zakone, prvenstveno opće zakonitosti koje se mogu pronaći proučavanjem povijesti i koje se onda na spomenuta tri načina mogu primijeniti na pojedine slučajeve.

IV.

Ako je Petrić glavni predstavnik neoplatonizma XVI. stoljeća i najdalje otišao od *doctrine communis*, koja je izdigla i pretpostavljala aristotelizam, onda se Gučetića može svrstati u apologete ove prevladavajuće linije. Aristotel je ishodište i utok, on je mjerodavan i aktualan i za kraj stoljeća u kojem Gučetić piše svoje glavno djelo *O državi*, prepričavajući Aristotelovu *Politiku* i dopunjavajući je modernim primjerima.³⁰ Knjiga je podijeljena u osam poglavlja (osam dana),

²⁸ Karl Heinz Gerschmann, "Frane Petrić, La città felice - jedna utopija između Thomasa Morusa i Campanelle", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, God. V. Br 9-10, str. 54.

²⁹ *Deset dijaloga o povijesti*, str. 155.

³⁰ *Dello Stato delle Repubbliche secondo la mente di Aristotele con esempi moderni, giornate otto* (O uređenju država u Aristotelovom duhu, s modernim primjerima) Presso Aldo, Venezia, 1591. U dodatku svom glavnom djelu, koje sadrži 47 stranica kazala pojmovia, predgovor, kazalo imena, pogovor izdavača i 408 stranica teksta, Gučetić je tiskao *Avvertimenti civili per lo governo degli stati* (Građanska upozorenja za vladanje državama), svojevrstne naputke vladarima kako da vladaju državama. Da bi pokazao koliko je važno pitanje časti i građanske vrline knjizi je pridodao i *Apologia dell honor civile* (Obrana građanske časti).

slijedi tematiku Aristotelove *Politike*, a Gučetić razgovara s Dinkom Ranjinom, dubrovačkim pjesnikom i njegovim suvremenikom.

Iako je ključna namjera obraniti Aristotela i na njemu zasnovanu koncepciju politike, Gučetiću je važno afirmirati *polis* i moralna načela antičkog svijeta kao odgovor na iskušenja u kojima se našla politička teorija, a još više politička praksa njegova vremena. U starim državama (Atena, Sparta, Kreta), najvišom su vladom smatrali onu u kojoj su građani upravljali sobom i drugima, dok je danas glavno izbjeći kraljevu kaznu, a ne postati dobar³¹. Primjer Dubrovnika dvostruko mu je bio pred očima: kao reafirmacija klasičnih principa dobro uređenog grada-republike (*polisa*) i kao zoran dokaz vođenja politike na pragmatičnim principima, umijeća mogućega, u kojem dolaze do izražaja različite metode, osobito lukavstvo i sila. U tom pogledu Gučetić ostaje u koordinatama zadanog mišljenja, ali pokazuje daleko više od ostalih autora da mu je iznimno važno pokazati modalitete vlasti, funkcioniranje vlasti i afirmirati ustanovu prava i zakona kao okvir za ograničenje samovoljnosti vladara i njegove politike.

Za Aristotela zakon postoji tamo gdje nema onoga što je građanski pravedno (*to politikon dikaion*). "Zbog toga ne dopuštamo da vlada čovjek nego načelo (*nomos, logos*), jer on to čini poradi sebe i postaje samosilnik"³². Ono što je građanski pravedno može biti prirodno (*to fysikon*) ili zakonski (*to nomikon*). Prirodno pravedno ima svuda istu moć, dok je zakonski ono pri kojem u početku nije bilo važno je li ovako ili onako, ali kad je jednom postavljeno onda je važno. Politika je nužna, njome se ljudi koji žive u zajednici moraju baviti, *polis* (grad, država) je jedino mjesto u kojem čovjek može postići blaženstvo ili sreću, zato jer je po prirodi "političko biće".

Medutim, za razliku od Platona, gdje sreća države prethodi sreći pojedinca, Gučetić ponegdje postavlja obrnut odnos: pojedinac može ostvariti svoju bit jedino u državi, ali je njegova sreća pretpostavka sreći republike (najprije kao pojedinca, potom kroz obitelj, zaselak, grad, republiku).³³ Isto tako savršenost Grada nije u množini jednakih, nego različitih osoba. Sreća jest najviši cilj, ali ona je u činjenju, djelu, a ne kao najviše stanje (svrha). "Praktična filozofija kao etika je politika."³⁴

Izlažući Aristotelova razmatranja o vrstama vladavine i o najboljoj vladi, Gučetić hvali uređenje Venecije i Dubrovnika, kao uzorne ("sveta i božanska vlada"), smatrajući da je bolje da manjim državama upravlja jedan vladar, a većima nekolicina, iako kasnije govori o tome da je zapravo vladavina jednoga

³¹ *Dello Stato...* str. 125.

³² Aristotel, *Nikomahova etika*, 1134 a 1-5. Vidi *Nikomahova etika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992, str. 102. Prijevod Tomislava Ladana.

³³ "Uvijek se uživa u vlastitim stvarima, a ne u zajedničkim, univerzalnim". *Dello Stato...*, str.63. Za Aristotela također neprijeporno je dobro države "veće i savršenije" od dobra pojedinca, ali isto tako "čovjek je po prirodi skloniji da bude udvoje još više negoli u državi, kao što je sam dom prvotniji i važniji od države"(Nik. et., 1162 a 16).

³⁴ J. Ritter, "Politika i etika u Aristotelovoj praktičnoj filozofiji", u: *Metafizika i politika*, Informator-FPN, Zagreb, 1987, str. 121.

najbolja. “Jedan mora vladati kao Bog univerzumom, kao duh dijelovima duše, kao srce tijelom”.³⁵ Gučetić se suprotstavlja instituciji ropstva kroz zakone. Ropstvo po prirodi je opravdano (prirodna nejednakost ljudi, kao i u glazbi što postoje glavni i sporedni glasovi i tonovi), ali po zakonu nije, i ono je nepravedno.³⁶

“Građanska upozorenja za vladanje državama” sažetak su njegova bavljenja Aristotelom i politikom. U njima je u 222 kratka fragmenta sažeo čitavu *Politiku* i nastojao djelu dati praktičan i uporabljiv oblik. Napuci su upućeni vladaru, oni mu ukazuju na bit države, vlasti, upozoravaju ga na povijesne primjere koje treba slijediti ili izbjegavati, navode pravila kojima se treba služiti u vladanju (moralna, filozofska, praktična), te u tome slijedi uzore koji su pisali takve upute.³⁷

Fragmenti su izloženi po dva načela: jednom slijedeći logiku i tematiku izlaganja *Politike*, a potom grupiranjem oko pojedinih termina ili tema. Osim konkretnih naputaka i pragmatičkih načela, u “Upozorenjima...” se postulira i sama bit vlasti: “Bog jest neograničeni gospodar svih vladara na svijetu”³⁸, ali su vladari upravljani i od prirode, pa su najbolje republike u kojima smrtnicima upravlja “božanska stvar” (*cosa divina*), prema egipatskom filozofu Psamonu.³⁹

Gučetić se, spominjući Patrizia, zalaže za izmjenjivost u vlasti (*perpetuo imperare in libera civitate odiosum est*) i vlast dajc zakonima. U najvećem broju svojih “upozorenja”, on govori o donošenju, biti i provođenju zakona, pokazujući time da je prvenstveno legitimist. Zakoni su postavljeni i služe osiguranju sredine između bogatstva i siromaštva, dobra i zla, viška i manjka, da se suprotstave sili i nasilju, nepravednosti bilo koje vrste; međutim, sami zakoni nisu dovoljni, jer ih moraju provoditi časni i plemeniti vladari.⁴⁰

Iako Gučetić najvišu pažnju ukazuje častima i moralnom poretku zajednice, ipak u napucima postupa vrlo realistično upozoravajući na uzroke buna i nesuglasica koje nastaju radi disproporcije bogatstva, radi neadekvatnog obnašanja javnih poslova, posebno skrbi oko javnog novca, lošeg provođenju kaznenih zakona, poretka u kojem se ne vodi računa o časnim građanima, ali ni o siromašnima. “Ništa nije bolje za vladarev ugled i da ga se plaše podanici,

³⁵ *Dello Stato...* str.166.

³⁶ *Nav. dj.* str.30.

³⁷ Počevši od Dantea, Petrarce (*De optima republica amministranda*), Platina (*De optima cive*), Francesca Patrizia iz Siene (*De regno* i *De republica*), Scipiona od Castra Istruzioni *per sapere ben governare gli Stati*, Francesca Guiccardinija i drugih.

³⁸ *Avvertimenti civili...*, CXLV, str. 427.

³⁹ Fr. X, str. 410.

⁴⁰ “Savršenstvo onog tko vlada republikom leži u trima osnovnim stvarima: prva, da bude čovjek koji poštuje pravdu i druge moralne kreposti; zatim da ljubi državu kojom vlada i da bude zadovoljan uređenjem koje su mu ostavili njegovi stariji i, napokon, da vlast i vlada kojom upravlja bude pokorna zakonima” (Fr. LII, str. 416)

nego da se pridržava vlastitih zakona".⁴¹ A vladar mora "dobro preuzeti zakone drugih", jer je po prirodi nemoguće propisati zakone za samoga sebe.⁴² Pretpostavka provođenja zakona leži u suglasnosti sviju onih na koje se odnosi "jer je mnogo bolje ne provoditi zakon, ako se provedba uvijek zasniva na snazi onih koji naređuju".⁴³

Gučetić u *Upozorenjima* iznosi niz primjera iz povijesti da bi ilustrirao tvrdnju ili postulat o tome kako postupiti u pojedinim slučajevima i kako voditi politiku. I u provođenju zakona, kao i drugih odluka, on upozorava na "prikladnost vremena", dakle konkretne okolnosti kojima je determiniran okvir provođenja vlasti i o čemu vladar mora voditi računa. Politika se vodi različitim sredstvima pa "tamo gdje nije dovoljna lavlja koža, treba joj pridružiti lisičju" i u tome je nazočan Gučetićeov pristup politici kao praktičnom umijeću, njegov realizam i pragmatičnost.

V.

Neprijeporno se, kada je riječ o navedenim autorima, radi na izvjestan način o začetnicima hrvatske političke znanosti. Iako su djelovali u čitavom tijeku šesnaestoga stoljeća⁴⁴, osim nacionalne pripadnosti autora njihova djela povezuju i druge zajedničke karakteristike.

Kod svih autora radi se, izravno ili posredno, o dubokoj i snažnoj vezanosti političkih teorija uz Aristotela i aristotelizam. Bilo da se radi o njegovom neposrednom čitanju (kao kod Gučetića), o aristotelizmu posredovanom nizom starijih ili suvremenih mislilaca i političkih pisaca (navlastito Tome Akvinskog i Averroesa), ili Petrićeovu dijalogu s tom mišlju,⁴⁵ Aristotel ostaje stožerni mislilac koji je u praktičnoj filozofiji ustanovio ključne principe života čovjeka u zajednici i obrazložio umski poredak kroz zajednicu kao što je polis. Apsolutiziranje i reaktualizacija tog iskustva odgovor je, kao i u grčko doba, na nemilosrdnost političke zbilje, na surovost koja je vladala u međusobnim odnosima i borbama za prevlast u tim vremenima "buna i prevrata". Bavljenje etičkim postulatima političkog ponašanja u osloncu na klasiku, tema je prevladavajućeg pokreta kasnije nazvanog humanizam. Isto tako bavljenje funkcioniranjem vlasti, uputama za vladanje i tehnologijom vlasti, tema je političke znanosti u modernom smislu, onako kako je pokušava utemeljiti Machiavelli.

Može se reći da je politička tematika djela zajednička svim takvim produktima nastalim u nizu europskih zemalja, posebno u Italiji. Naši autori sudjeluju u

⁴¹ Fr. CXL, str. 426.

⁴² Fr. CXXXVIII, str. 426.

⁴³ Fr. CLXXI, str. 430.

⁴⁴ Zanimljivo je da su djela koje smo ovdje spomenuli, objavljivana u razmacima od tridesetak godina - 1522., 1553. i 1591.

⁴⁵ U ovim ranim spisima Petrić nije tako oštar kritičar aristotelizma kao u kasnijim *Discussionem peripateticarum* ili *Nova de universis philosophia*.

raspravama koje su se tada vodile neposredno i s punom sviješću i željom da pripomognu u rješavanju moralnih i stvarnih dilema političkih zajednica.⁴⁶

Grčki *ethos* kao način ponašanja koji obvezuje na moralnost "činjenja" proizlazi iz "običajnog prava" grčkog polisa, "grada - zajednice", koji se ne može poistovjetiti s renesansnim gradovima - državama, posebno ne s državama koje su tada nastajale i vlasti koja se konstituirala na osnovi novih društvenih i gospodarskih odnosa. "Svevremenost" grčkih političkih načela nije bila primjenjiva na ta stanja. Radi toga se instalira i poziva u pomoć kršćanska etika kojom se tumače grčka etička načela i odnos među pojedincima transponira u zakon koji mora važiti za čitavu zajednicu. "Ono što je za Gučetića osnova odnosa između života, čovjekove povijesti i apsoluta jest etički princip".⁴⁷ Pritom je pozicija vladara ključna: bez obzira radi li se o nasljednom ili izabranom vladaru, on je ključan činitelj prakse. O njegovoj "voluntas" ovisi ustroj države, njezina moralnost, trajnost i postojanost.

Kod Aristotela se nailazi na etička pravila koja imaju više društveni, nego etički karakter. "Etično je djelovanje, koje je u polisu povezano s institucijama, navikom i običajem te prema njima izgrađeno u rasponu koji seže od doličnog ponašanja do visoke vrline.⁴⁸ Grci su bili običajni, a ne moralni ljudi. *Nomos* kod Aristotela pripada *ethosu*, te je pomoću podrijetla legitimirani posvećeni običaj (navičaj, ćud, navika).⁴⁹ Polis nije država, ona je zajednica građana i slobodnih, pa i ustav nije ustav u modernom značenju, nego reguliranje prava građanina polisa da sudjeluje u *krisis* i *arhai*. "Grad je pojmljen kao aktualnost ljudske prirode".⁵⁰

Gotovo sve političke teorije išle su za tim da identificiraju izvornog nositelja suvereniteta i da nadu mjeru u ustanovljenju i principu održavanja političke zajednice. Izvorna suverenost pripada Bogu, međutim to je pretpostavka i to pitanje se ne problematizira, jer je daleko važnije ustanoviti oblike političkog poretka, principe političkog djelovanja. Vladar je ključan činitelj političke zbilje, a njegova vlast i položaj ovisi o odnosu prema narodu, zakonu i političkom umijeću. Sve teorije bile su svojevrsne "utopije", u mjeri u kojoj su bile i razložne i analitičke procjene. Element utopijskog, uz sinkretizam, nazočan osobito kod Gučetića, opća je karakteristika tog doba.

Polikarp, Petrić i Gučetić u bavljenju političkom filozofijom oslanjaju se na Aristotela i na njegovo ustanovljenje "političke znanosti" kao znanja o povijesti,

⁴⁶ Nije na odmet ovdje upozoriti na praktična a ne samo teorijska nastojanja još jednog poznatog suvremenika, Marina Držića za promjenom društvene zbilje i prevratom u Dubrovačkoj republici. Vidi Marin Držić, *Urotička pisma iz 1566*, SN Liber, Zagreb, 1989.

⁴⁷ G. Tacconi, "Economia e politica nel pensiero e nell opera di N. V. di Gozze patrizio raguseo", *La Rivista Dalmatica*, marzo 1931 - IX, anno XII, str. 52.

⁴⁸ U tom smislu Hegel upozorava na razlike *ethosa* u modernom i klasičnom smislu. *Osnovne crte filozofije prava*, § 151.

⁴⁹ Aristotel, *Nik. et. II. 1. 1103 a 15*.

⁵⁰ J. Ritter, *nav. dj.* str. 76, 125.

pravu, ekonomiji, psihologiji, sociologiji itd., dakle kao "državničtvu (politici) kao najpoglavitijoj znanosti koja je nadređena ostalima".⁵¹ To proizilazi iz toga što je "čovjek od prirode biće države" (*anthropos fysei politikon zoon*). Stoga se kod svih ovih autora može govoriti o političkoj znanosti u klasičnom smislu, Aristotelovoj praktičnoj znanosti koja obuhvaća politiku, etiku i ekonomiju i čiji je cilj za razliku od poietičkih i teoretskih znanosti u djelovanju i postizanju najvišeg dobra kroz djelovanje. Čak ni Machiavelli nije utemeljio političku znanost *stricto sensu*, na postulatima koje je prvi uočio: da ljudske zajednice imaju stalne političke tendencije i da se one mogu pronaći proučavanjem povijesti različitih naroda.⁵² Usput rečeno, ni Petrić ni Gučetić ne osvrću se izravno na djelo i teze znamenitoga firentinskog tajnika i ne sudjeluju izravno u raspravama koje su se povele oko njegova "Vladara".⁵³

Razmatranjem djela trojice naših autora može se promatrati razvitak u poimanju i koncipiranju političke znanosti. Polikarp je duboko uronjen u tradiciju i suvremene vladajuće tradicije, on potvrđuje nazočnu *doctrinu communis*; Petrić joj se pak suprostavlja inauguriranjem platonizma, dok je kod Gučetića najjače izražen pomak k shvaćanju politike kao *tehné* vlasti. Politika kod Gučetića ostaje ukotvljena u cjelinu ljudske prakse, kao "najpoglavitija znanost" koja obuhvaća sva druga znanja, ali koja ipak ima vlastiti predmet i izgrađuje posebnu metodologiju, poput drugih znanosti u modernom smislu.

I još nešto ostaje zajedničkom karakteristikom navedenih autora: da su se bavili političkom teorijom, političkom praksom, politikom kao vođenjem zajednice imajući osnovni cilj uspostaviti načelno i stvarno jedinstvo etike i politike.

VI.

Ivan Polikarp Severitan, Frane Petrić i Nikola Vitov Gučetić predstavljaju značajne ali ne i jedine autore iz naše kulturne povijesti XVI. stoljeća koji su pisali o politici i bavili se političkom filozofijom. Kao i svi njihovi suvremenici, oni su se bavili i nizom drugih pitanja i znanosti po kojima su poznatiji u hrvatskoj znanstvenoj povijesti. Njihova djela vezana uz političku znanost stoga treba iznova otkrivati, revalorizirati i kontekstualizirati i na osnovi tih rezultata nastojati rekonstruirati povijest političke znanosti u nas. Nedostaju nam, također, istraživanja njihove povezanosti uz onovremenu znanost o politici, ali i o njihovu utjecaju na kasnije političke mislioce (poglavito XIX. i početka XX. stoljeća).

Petrić je bio jedan od najznačajnijih neoplatoničara XVI. stoljeća, Gučetić je uživao ugled među suvremenicima (sedam puta je bio biran za kneza Dubrovačke Republike), pa mu je papa Klement VIII. dodijelio titulu doktora filozofije i teologije, a o Severitanu nam svjedoči već Vinko Pribojević u svom znamenitom govoru "O podrijetlu i zgodama Slavena" (1532) kao "onom koji

⁵¹ Aristotel, *Nik. et.* II.1.1094 a 26.

⁵² Gaetano Mosca, *Storia delle dottrine politiche*, Bari 1942. str. 128. To je, kao što smo vidjeli, Petriću bilo jasno.

⁵³ Severitan to nije ni mogao jer je Machiavellijev *Il principe* koji je uzburkao duhove i prouzročio diskusije, tiskan nakon njegove smrti.

je svojim književnim djelom stekao vječnu slavu"⁵⁴, a i Ambrozij Gučetić uvrstio ga je u svoj *Catalogus virorum ex familia Praedicatorum* (1605), ističući njegove vrline kao pjesnika, znanstvenika i teologa.

Sva trojica autora bila su predmetom proučavanja drugih znanosti: Petrić filozofije, Gučetić ekonomije, pedagogije, estetike, itd., Severitan književne povijesti, a vrlo su rijetki radovi koji tematiziraju njihova "politološka" djela.⁵⁵ Na njihovo cjelokupno djelo prvi je značajnije upozorio Franjo Marković u svom inauguralnom rektorskom govoru (1879.),⁵⁶ pozivajući na proučavanje i vrednovanje ovih i drugih naših mislilaca. Taj posao, barem kada je posrijedi filozofija, sustavnije je nastavljen tek nakon stotinjak godina u okviru Instituta za filozofiju i projekta istraživanja hrvatske filozofske baštine. Politologiji taj posao tek predstoji.

⁵⁴ Vinko Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*, Književni krug Split, Split 1991., str. 73.

⁵⁵ O Petriću je 1979. godine u Cresu održan međunarodni simpozij povodom 450. godišnjice njegovog rođenja. Na skupu je prezentirano nekoliko radova koji se odnose na njegove politološke spise. O Severitanovoj političkoj misli objavljena je već spomenuta Krasićeva studija, a o Gučetićevim političko-ekonomskim pogledima pisali su već spomenuti Tacconi, M. Vujić (*Ekonomsko-politički pogledi Dubrovčanina Nikole Vida Gučetića*, 1900.), E. Nys (*Recherches sur l'histoire de l'économie politique*), Lj. Šifler-Premec i drugi.

⁵⁶ Govor nastupajućega rektora Dra. Franje pl. Markovića: "Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.," Ponovno objavljeno u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, I (1-2), Zagreb, 1975, str. 257-279.

Marinko Šišak

*POLIKARP, GUČETIĆ AND PETRIĆ - THE BEGINNING OF
CROATIAN POLITICAL SCIENCE*

Summary

In this work, the author attempts to find and show the beginnings of Croatian political science. The author considers 16th century practical philosophy and political work of Croatian political historians Ivan Polikarp Severitan, Franjo Petrić, and Nikola Vitov Gučetić. In spite of the fact that Croatian political philosophy is considerably more diverse in this century, the above-named authors were chosen because their work is representative of the whole, and is quite significant. An analysis of their work yields arguments for choosing these three authors above others in influencing Croatian political science. All wrote about politics, and discussed political themes - especially the creation and function of the political community, government and authority - within the parameters of a key philosopher of that era: Aristotle. Except for their nationality and ties to the region, the three authors were concerned with actual problems of that era, and were included in political discussions, i.e. the identification of sovereignty and postulates upon which political communities are formed. They reaffirmed Greek principles of creation of the state on a basis of unity of ethics, policy, and other attributes. Through these authors, active in different times of the 16th century, we can see a progression in political philosophy - from a close tie to scholastics to politics as a practical art which adapts to opportunities and conditions.